

1. קריאה שנייה של הסיפור - ניסיון ליישוב התמיהות

1. סיכום התמיהות העולות בסיפורנו

קראנו את סיפורנו עד לפסקתו האחרונה (ולא עד בכלל - הפסקה האחרונה תידון להלן בסעיף 13), ומצאנוהו מעורר תמיהות רבות, חלקן חמורות. הבה נפרט את התמיהות העיקריות שהעלינו בעיונים הקודמים, ונפרטן כאן על פי סדר הופעתן בסיפור (בסוף כל תמיהה מצוין בסוגריים העיון שבו היא הועלתה):

א. מדוע אין הסיפור מציג את השונמית כבר בראשיתו כאישה שאין לה בן? זו הרי העובדה המכרעת בגורלה כאישה, והיא גם ידיעה הנחוצה להמשך עלילת הסיפור! במקום זאת היא מוצגת כ"אִשָּׁה גְדוֹלָה", ועל העובדה המכרעת שאין לה בן אנו שומעים לראשונה (בפסוק יד) ביחד עם אלישע עצמו, מפיו של גיחזי (עיון ג3):

ב. תגובתה של השונמית למשמע דבריו של אלישע: "לְמוֹעֵד הַזֶּה פָּעַת חַיָּה אֶתְּ חֶבְקֵת בֵּן", מביעה חוסר אמון גמור בהתקיימות דברו: "אֵל אֶדְנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים, אֵל הַתְּכַזֵּב בְּשִׁפְחַתְךָ". ובכן, מדוע השונמית אינה מאמינה בדבריו, הלוא היא מכירה בו כ"אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ", ובהמשך הסיפור היא תגלה אמונה ביכולתו לחולל נס גדול יותר - להחיות את בנה? ומדוע אין אלישע מוכיחה על דבריה הפוגעים, אלא מתעלם מהם (עיון ג5)?

ג. מדוע מת הילד? אין כוונתנו לשאול על הסיבות הטבעיות שגרמו למותו; הללו גלויות בסיפורנו. הכוונה לסיבה האלוהית הנסתרת שהביאה לרעה גדולה זו. משמעות מותו של הילד היא ביטול גזרת אלישע הקודמת וכניסתה של השונמית למצוקה גדולה וקשה יותר מזו שהייתה נתונה בה בטרם גזר אלישע את גזרתו (עיון א3):

ד. מדוע 'העלים' ה' מאלישע 'ולא הגיד לו' את דבר מותו של הילד? והרי ילד זה בא לעולם בגזרתו, והוא אף עתיד להחיותו (עיון ד4):

ה. מדוע נכשל ניסיונו הראשון של אלישע להחיות את הילד באמצעות משענתו בפעולתו של גיחזי (עיון ה4)?

תמיהות א-ב קשורות בעיקרן בדמותה של השונמית (אף שהן נוגעות גם לאלישע), ואילו תמיהות ג-ה קשורות בדמותו של אלישע (אף שהן נוגעות, כמובן, גם לשונמית). שלוש התמיהות האחרונות מציגות ברצף אחד (הנמשך מפסוק יח ועד פסוק לא) שלושה כישלונות של אלישע כנביא: הבן שעל הולדתו גזר אלישע מת בהיותו ילד קטן, ובכך בטלה גזרתו ואף נגרמה רעה גדולה לשונמית; ה' העלים מאלישע את דבר מותו של הילד הזה; אלישע נכשל בניסיונו הראשון להחיותו.

אמנם שלושת הכישלונות הללו של אלישע מוקפים בשתי הצלחות של פעולותיו הנבואיות: גזרתו על לידת הילד "למועד הזה פֶּעַת חַיָּה" מתקיימת בדיוקנות, וניסיונו השני להחיות את הילד עולה יפה: "וַיִּפְקַח הַנְּעָר אֶת עֵינָיו". ניתן לנסח אפוא תמיהה ביחס לסיפור בכללותו. יחסו המשתמע של ה' אל נביאו אלישע בסיפורנו נראה אמביוולנטי: במסגרתו של הסיפור ה' עושה כרצון הנביא במתן חיים ובהשבתם, ואילו בעיקרו של הסיפור ה' מכשיל את הנביא פעם אחר פעם. מהו פשר היחס הכפול הזה והסתירה הפנימית שבו?

מכל מקום, מדברים אלו ברור, כי סיפורנו אינו עוד סיפור הבא לתאר את מופתיו של אלישע; אין הוא מלמד רק כיצד משתמש אלישע בכוחו הנבואי לחולל מופתים כדי לפתור בעיות שונות. במקום שבו מתוארת סדרת כישלונות של הנביא, מסתבר שישנה ביקורת עליו. אולם על מה נמתחת ביקורת רמוזה זו? נדמה שעלינו לשוב ולקרוא את סיפורנו קריאה חדשה, ועל פיה נמצא פתרון לכל הבעיות שעלו בקריאתנו הראשונה.

2. "אִשָּׁה גְדוֹלָה" שחסרון פרי בטן אינו ניכר בחייה

נקודת המוצא לקריאתנו המחודשת בסיפור היא הבעיה הראשונה שהעלינו (א): מדוע מסתיר הסיפור את ערירותה של השונמית, ומציגה בפנינו כ"אִשָּׁה גְדוֹלָה". במקום שבו דנו בבעיה זו לראשונה (עיון 3) ציינו, כי בכך נבדל סיפורנו מכל סיפורי פקידת העקרות שקדמו לו במקרא. נראה שהבדל זה מלמד על השוני בין האישה השונמית לבין כל שאר הנשים שקדמו לה ושפקידתן מתוארת במקרא, שוני הנוגע לדרכי ההתמודדות של כל הנשים הללו עם ערירותן.

נראה, כי השונמית בסיפורנו מוצגת לפנינו כאישה שאף על פי שהיא חשוכת בן אין היא סובלת כל כך מדבר זה. הכתוב איננו מציגה לפנינו כעקרה, כיוון שעובדה זו לא הייתה מרכזית בחייה ובהופעתה כלפי חוץ. אדרבה: היא מציגה לפנינו כ"אִשָּׁה גְדוֹלָה" - תיאור שהוא הפוך למצבה של אישה עקרה רגילה, שעקרותה גורמת לה שתהא עלובה בעיני עצמה, בעיני בעלה ובעיני הבריות.¹

אישה זו - מתברר מן הסיפור - מנהלת יחד עם בעלה בית אחוזה עשיר, שיש בו שדות תבואה ובהם קוצרים פועלים. ישנם 'נערים' משרתים וישנן אתונות. בית אחוזה זה הוא חלק ממערך משפחתי רחב יותר.²

במסגרת עשירה ומגוננת זו, התובעת ממילא פעלתנות רבה, משכילה האישה השונמית למלא את חייה גם בפעילות של גמילות חסד והכנסת אורחים, כפי שמתברר מן הפתיחה של סיפורנו (פסוקים ח-יא). ביזמתה לבנות לאלישע עליית קיר קטנה היא גם הופכת את

1. ראה דברינו בעיון 3 ובהערה 5 שם.

2. זוהי משמעות דברי השונמית: "בְּתוֹךְ עַמִּי (- משפחתי) אֲנִי יֹשֶׁבֶת", כפי שפירשו זאת המפרשים הראשונים והאחרונים (רש"י, רד"ק, רלב"ג, בעל המצודות ועוד).

ביתה ל'בית ועד לחכמים'. אישה זו ממלאת את חייה גם בתוכן רוחני-לימודי, והולכת אל הדרשן או אל איש האלוהים מדי חודש בחודשו ומדי שבת בשבתו (פסוק כג). כל אלו שימשו כתחליף לחיסרון הגדול בחייה של השונמית, חסרון פרי בטן, חיסרון שאם אינו מתמלא, לא יתממש ייעודה האנושי הבסיסי ביותר, הקודם לכל שאר הייעודים - האימהות.

הנשים העקרות שעליהן מספר המקרא, נשות מופת הן, גם (ולעתים בעיקר) בשל מאבקן על מימוש אימהותן. האישה השונמית, בשלב זה של הסיפור, אינה אחת מהן. היא אינה פועלת לשינוי גורלה כשרה (בתתה את הגר לאברהם מתוך תקווה להיבנות מכך); היא אינה מביאה את בעלה להתפלל נוכח היותה עקרה כרבקה, ואינה מתמרמת על עקרותה כרחל. ודאי שאינה מתנהגת כחנה, שמאבקה חסר הפשרות על האימהות הוא ההירואי ביותר במקרא.³

עד כדי כך הרחיקה השונמית את עצמה מתודעת החיסרון והצורך להאבק למילוי, עד שכאשר שואל אותה הנביא (שיודעת היא בו כי "איש אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא"): "מָה לַעֲשׂוֹת לְךָ?" (פסוק יג), היא אינה מעלה על דעתה לפרוש לפניו את מצוקתה: שאין לה בן. מצוקה זו כנראה לא הייתה קיימת בצורה משמעותית בחייה, שכן היא השלימה זה מכבר עם מצבה.⁴

לפיכך נתעלם הדבר גם מעיניו של הנביא, אף שהיה מתארח בבית זה לעתים. אלישע, כפי הנראה, לא היה מעורה בהווייתו של בית זה לעומק. וכיוון שאורח החיים היומיומי בבית לא הופרע מחסרון הבן, לא ניכר הדבר לעיני אלישע (כמו גם לעינינו, הקוראים), עד שנתגלה הדבר לראשונה מפי גיחזי, הבקי בפרטי המציאות.

3. "אֵל תִּכְזָב בְּשִׁפְחָתְךָ" - רתיעתה של השונמית מדברי אלישע

על רקע המתואר כאן, זוכה השונמית במפתיע, ללא שביקשה זאת וללא שציפתה לכך, בהבטחה נבואית הנוחתת עליה ללא כל הכנה: "לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֶת חֲבֻקָת בִּן". תגובתה מעידה עד כמה היא חוששת מאכזבה ואינה רוצה לתלות תקוות בכך: "אֵל אֲדַנִּי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֵל תִּכְזָב בְּשִׁפְחָתְךָ". תגובה זו דומה לתגובתה של שרה ושונה

3. וכך כתבה רחל המשוררת בשירה "עֲקָרָה": "בֵּן לִי הִיָּה לִי! יֵלֵד קֶטָן... עוֹד אֶתְמַרְמֵר כְּרַחֵל הָאֵם / עוֹד אֶתְפַּלֵּל כְּחַנָּה בְּשִׁילָה / עוֹד אֶחְכֶּה לוֹ".

4. מובן שישנם מצבים קיצוניים שבהם אישה עקרה איבדה כל סיכוי ללדת. במקרה כזה התביעה שאנו מעלים ביחס לשונמית אינה תקפה, ואדרבה, נשים כאלו יש לעודד למצוא טעם ומשמעות בחייהן אף בלא שילדו. אולם נראה שהשונמית אינה במצב זה. לא נאמר עליה כלל שהיא עקרה, והעובדה ש"אִישָׁה זָקֵן" אינה מונעת את האפשרות שלה לפרי בטן. נוכחותו של הנביא ברקע אף היא גורם שיש לקחתו בחשבון. בדרך אגב יש להעיר: אף באותם מצבים בימינו הנראים חסרי תקווה, יש שהתפתחות הרפואה פותרת את הבעיה כעבור מספר שנים, וההכרעה אם לעודד את האישה להשלים עם גורלה או שמא להמשיך להאבק על אימהותה עשויה להיות הכרעה קריטית במקרה כזה.

ממנה: שרה צוחקת בקרבה ותמהה בלבה על אפשרות הדבר, אך מכחישה זאת בגלוי, ואילו השונמית מביעה את ספקנותה בהתגשמות ההבטחה בקול רם, ובחזרה כפולה על מילת השלילה "אל". תמיהתה של שרה נובעת מן העובדות הביולוגיות ("אֲחֵרֵי בְּלִתֵי הַיְתָה לִי עֲדָנָה וְאֲדָנִי זָקֵן" - בראשית י"ח, יב), ואילו חששה של השונמית נובע מסיבות פסיכולוגיות, הקשורות לאופי חייה, כמתואר למעלה.

דברי השונמית כפשוטם אכן מבטאים חוסר אמון באפשרות התגשמותם של דברי הנביא; אולם לא מחמת זלזול בנביא או חוסר אמון בו אמרה מה שאמרה. השונמית סיגלה לעצמה אורח חיים שבו ויתרה על אפשרות האימהות, והעלאתה הפתאומית של אפשרות זו יצרה בה פחד ורתיעה. יותר משלא האמינה בנביא, לא האמינה בעצמה. את תגובתה המפקקת של השונמית יש להשוות על דרך הניגוד לתגובתה של חנה על דבריו הסתומים של עלי (שמ"א א' א', יז): "וְאֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁלֹתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתְּ מֵעַמּוֹ". על כך הגיבה חנה: "וַתֹּאמֶר: תִּמְצָא שְׁפָחֶתְךָ חֵן בְּעֵינַיִךְ, וַתִּלְכֶּךָ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֵּאכֹל, וּפְנֵיהָ לֹא הָיוּ לָהּ עוֹד" (שם, יח). לעומת זאת, השונמית אינה שמחה ואינה מודה על דבריו הברורים של אלישע, משום שנרתעה מהם כל כך.

4. הנס נגזר ללא הכנה נפשית של מוטביו

מהי משמעותם של דברים אלו המתייחסים לשונמית, מבחינתו של אלישע? כיצד הם היו צריכים להשפיע על התנהלותו של הנביא בשלב הזה של הסיפור? הבטחת הלידה ניתנה לשונמית על ידי אלישע בפתאומיות, ללא כל הכנה של האישה וללא בירור מצבה ונכונותה לקבל את הבשורה ולהגיב עליה כראוי. דבר זה נובע מכך שאלישע, אף שהוא רוצה להיטיב עם השונמית, אינו עושה זאת מתוך היכרות מספקת עמה ועם משפחתה. אין הוא שואל את עצמו, כיצד נעלם מעיניו שמשפחה זו, שאצלה הוא מתארח לעתים, חשוכת ילדים היא; או כיצד זה בשעה שפנה אליה ושאל: "מָה לְעִשׂוֹת לְךָ?", לא פירשה השונמית את מצוקתה - שאין לה ילד. אפשר שלו היה נותן לבו לכך, לא היה ממחר לגזור את גזרתו: "לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֶת חִבְּקֶת בִּן", או שהיה גוזר זאת רק לאחר שהיה בטוח בנכונותה של האישה לקבל דבר זה.

אף לאחר שגזר אלישע את גזרתו ונתקל בתגובתה המפקקת של השונמית: "אֵל תִּכְזָב בְּשִׁפְחֶתְךָ", לא עמד על משמעותם של דבריה. ואף אם עמד על משמעותם, לא הגיב כלל על דבריה, כדרכו לאורך כל סיפורנו, שלא להיכנס בדו-שיח עם השונמית.⁵

5. כל זאת, שלא כמו בפרשת הבשורה לאברהם ושרה על הולדת יצחק: פעמיים הוכנו אברהם ושרה, ובאריכות, לבואו של הנס (בפעם הראשונה אברהם לבדו - בראשית י"ז, טו-כא; בפעם השנייה כשהם מצויים יחדיו - י"ח, ט-טו). בשני המקומות הללו, זכו ביטויי הספקנות למענה מתאים (ספקנותו של אברהם - י"ז, יז-יח - נענית שם בפסוקים יט-כא; ספקנותה של שרה - י"ח, יב - נענית שם בפסוקים יג-טו).

מהי הסיבה להתנהגותו זו של אלישע? הסיבה לכך היא, שאלישע אינו גוזר את גזרתו כאן כדי לפתור מצוקת אמת של האישה, אלא כדי לשחרר את עצמו מתחושת החובה כלפיה. אולם כוחו של אלישע לחולל נסים, לא נועד אלא לטובתם של ישראל ולטובתם של יחידים נזקקים בישראל, שאלישע פועל למענם במסגרת תפקידו הנבואי. אלישע סבור היה בוודאי, שאף שגזר את גזרתו מסיבותיו שלו - כדי לשלם חוב שהוא חש עצמו חייב לשונמית - הרי שבכך הוא פותר מצוקה של אישה צדקת זו. הרי בלתי סביר שאישה חשוכת בן אינה משתוקקת בכל לבה להולדת בן. שמירת המרחק בינו לבין השונמית, שעליה הקפיד כל כך, הביאה אותו לאי הכרת מציאות חייה של השונמית כהווייתם, ולחוסר הבנה עד כמה מצבה מסובך. בין כך ובין כך מתקיימת גזרתו של הנביא כעבור שנה, והבן נולד לאמו ולאביו כמתנת שמים שלא ציפו לה בכליון עיניים; כמתנת חינוך כמעט מקרית, ולא כמשאת נפש.

כאן עלינו לשאול: מדוע אפוא קיים ה' את גזרת הנביא אם אכן אין בה צורך אמיתי? התשובה על כך כפולה: ראשית, אי-קיום גזרת הנביא היה בו כדי לחתור תחת מעמדו כנביא בישראל, שהרי גזרה זו נאמרה לשונמית בנוכחות גיחזי - וכיצד היה נושא הנביא את פניו לו היו דבריו שבים ריקים?⁶

שנית, אין זה מדויק שבהולדת הבן לשונמית אין כל צורך. צורך אמיתי - יש ויש, אלא שהשונמית אינה חשה בצורך זה בשעה זו, ועל כן אינה בשלה לקבלת הנס. אפשר שדווקא הולדתו של הבן לאחר הייאוש ולאחר ההשלמה שהשלימה האישה עם חסרונו, תעורר באם כוחות רדומים, והיא תיכנס לתפקידה האימהי בשמחה וברגש הודיה, ותשקיע בו את כל כוחותיה. לו כך היה קורה, היה מתברר שקיומו של הנס שעליו גזר הנביא, יש בו כדי לתקן את המעוות בחיי אישה זו.

ואם כך, אפשר אולי שאלישע אכן שם לב לחוסר נכונותה של השונמית לקבל את גזרתו, ולא כשם שאמרנו קודם, אך היה סבור שלאחר הולדת הילד יתיישרו הדברים, והאישה תשמח למפרע על הנס הגדול שהתרחש בחייה. אולי לכך רומזים דבריו של אלישע: "לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֶת חֲבֻקַת בְּנִי", לא כמו שאמר המלאך לאברהם (בראשית י"ח, יד): "לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְלִשְׂרָה בְּנִי". לידת בנה של השונמית, כך מקווה אלישע, תעורר בה אולי את רגש האימהות שדעך, וחיקה יהפוך לחיק אִם החובקת את בנה בחום.⁷

6. ראה במבוא לפרקי אליהו, סעיף ז, עמ' 17-18. לכאורה ניתן לטעון את הטענה האמורה למעלה אף ביחס לכישלון ניסיונו של אלישע להחיות את הילד בראשונה, אולם שם לא גזר אלישע על תחייתו של הילד במילים מפורשות כשם שגזר כאן על הולדתו.

7. אישה אחרת, ששכלה את שני בניה ואת תקוותה לשקם את אימהותה, הייתה נעמי-מרה. אולם עם הולדת בנה של רות, אשר היא טובה לה משבעה בנים, נאמר בה (רות ד', טז): "וַתִּקַּח נְעָמִי אֶת הַיֶּלֶד, וַתְּשִׁתְּהוּ בְחִיקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִמָּנֹת", והשכנות אמרו (שם יז): "יָלַד בֶּן לְנְעָמִי".

5. גידולו וחינוכו של הבן בידי הוריו

השונמית הרתה והבן נולד: "וּתְלַד בֶּן לְמוֹעֵד הַזֶּה כְּעַת חַיָּה אֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהִים אֵלַי שֶׁעַי", אולם את החיבוק שהופיע בבשורה - "אֵת חֲבֻקַת בֶּן" - לא תיאר לנו הכתוב (ראה לעיל, עיון 6). האם נרמז לנו כבר בכך כי לידת הבן לא חוללה את השינוי המקווה? הבה נבחן את המשך הסיפור.

מה ניתן לומר על בנה של השונמית ועל דרכי חינוכו וגידולו? הסיפור קצר מאוד וקשה להסיק ממנו מסקנות ישירות, אולם ננסה לעשות זאת הן על ידי השוואת מה שלא נאמר בו למה שנאמר על בנים אחרים שנולדו לעקרות שנפקדו, והן על ידי קליטת המשמעות של המעט שבכל זאת נאמר אצלנו.

לידתו של ילד זה מתוארת בלשון עובדתית יבשה (פסוק יז). שום התרגשות ושמחה ושום תכונה מיוחדת אינן מלוות את לידתו ואת גידולו (פסוק יח). לא כך הוא בפרשה הדומה, פרשת הולדת יצחק, שבה מְלוּה הלידה ב'שירת' שרה: "מִי מִלָּל לְאַבְרָהָם / הַיְנִיקָה בְּנִים שָׂרָה / כִּי יִלְדֶתִי בֶן לְזִקְנִי" (בראשית כ"א, ז). וכשנגמל יצחק, עושה אברהם משתה גדול (שם, ח).

לידתו של יוסף לרחל אמו לאחר תקופת עקרות ממושכת, מלווה בקריאת הודיה: "אֲסַף אֱלֹהִים אֵת חַרְפְּתִי", ובתפילה: "יֹסֵף ה' לִי בֶן אַחֵר" (בראשית ל', כג-כד). לידתו של שמשון אף היא מיוחדת במינה; היא מלווה בהדרכה קודמת לאמו ובדרישה לחינוכו של הבן משעת לידתו להיות נזיר אלוהים בעל ייעוד להושיע את ישראל, ונאמר בו: "וַיִּגְדַל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ ה'. וַתְּחַל רוּחַ ה' לְפַעְמוֹ בְּמַחְנֵה דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֲשֶׁת־אֵל" (שופטים י"ג, כד-כה).

לידתו של שמואל לותה בשירתה של אמו, בקיום נדר של פְּדָה ממנו, במסירתו לחינוכו של עלי הכהן במשכן שילה ובקרבת תודה מיוחדת. גידולו מתואר לסירוגין בתחילת ספר שמואל: "וַהֲנַעַר שְׁמוּאֵל הִלֵּךְ וַיְגַדֵּל וְטוֹב גַּם עִם ה' וְגַם עִם אֲנָשִׁים" (שמ"א ב', כו ופסוקים דומים לו). גידולו זה מְלוּה בהמיית לבבה של אמו: היא עושה לו מעיל קטן, ומעלה לו את מעשה ידיה בעלותה לשילה מימים ימימה (שם, יט).

ואכן, לא רק שלידתם של כל אלו הייתה מאורע מעורר שמחה וביטוי של תודה, ולא רק שהאם (והאב) טרחו במיוחד בגידולם ובחינוכם, אלא שכולם צמחו להיות אישים מיוחדים בתולדות האומה: האבות יצחק ויעקב, יוסף, השופט שמשון והנביא ומנהיג דורו - שמואל.⁸

כל זה חסר אצל בן השונמית. מה בכל זאת מגלה לנו הכתוב על גידולו? "וַיִּגְדַל הַיֶּלֶד, וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֵל אָבִיו אֵל הַקְּצָרִים" (פסוק יח). אחרי המלים "וַיִּגְדַל הַיֶּלֶד" - היינו

8. סיפורנו אמנם אינו סיפור על לידתה של אישיות מרכזית במקרא, ואף על פי כן, לו הייתה לידתו מְלוּה במעשים כגון אלו שתוארו למעלה, היה על הסיפור לתארם כדי להשלים את תיאור דמותה של השונמית.

מצפים לתיאור קו אופי המתבלט בו, שהרי "גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פְעֵלו" (משלי כ', יא).

כך הרי נאמר על עשו ויעקב: "וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שֵׂדָה, וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהֲלִים" (בראשית כ"ה, כז). וכן נאמר בשמשון: "וַיִּגְדַּל הַנְּעָר וַיִּבְרָכְהוּ ה', וַתִּחַל רוּחַ ה' לְפַעֲמוֹ" (שופטים י"ג, כד-כה). וכך גם בשמואל: "וַיִּגְדַּל הַנְּעָר שְׂמוּאֵל עִם ה'" (שמו"א ב', כא).

אולם אצל בן השונמית בא במקום זאת: "וַיִּגְדַּל הַיָּלֵד, וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל אָבִיו אֶל הַקְּצָרִים". אין זה קו אופי, אלא תיאור מה שאירע באחד הימים. אולם בתיאור זה יש לראות המחשה סיפורית של חוסר תשומת לב ואפילו של הזנחה. לשם מה יצא אל הקוצרים? הרי בהיותו ילד רך לא יצא לעבוד בשדה, אלא אך לראות במלאכתם של הקוצרים. חיים ללא עול וללא השגחה זומנו אפוא לילד זה.⁹

לו זכתה אמו, היה נס לידת הבן מחולל 'נס' נוסף, ואישיותה הייתה עוברת תהליך של שינוי ערכים. או אז הייתה מעמידה את האימהות לבנה היחיד הזה במרכז חייה, והייתה שוקדת על טיפוחו וחינוכו עד שהיה הבן הזה גדל והופך להיות איש בשורה בישראל.¹⁰

שינוי כזה מסתמן באישיותה של שרה לאחר הולדת יצחק. שרה היא הדמות הקרובה ביותר לאישה השונמית מכל שאר הנשים העקרות במקרא. אף שרה הינה אישיות דומיננטית בביתה, והיא עומדת בצדו של אברהם ולא בצלו. אף שרה מפקפקת באפשרות התרחשות הנס שיהפוך אותה לאם (אם כי בהבדל מן השונמית, כדלעיל). אולם בבוא נס הלידה, שרה הופכת להיות אם במלוא מובן המילה. ב'שירתה' היא מבטאת את הפליאה לא רק על כך שילדה בן לזקוניה של אברהם, אלא על כך שהיא אף מיניקה בן זה: "מִי מִלָּל לְאַבְרָהָם / הַיְנִיקָה בְּנִים שְׂחָה". עם סיום תקופת ההנקה נערך משתה גדול. בהמשך, מגלה שרה קנאות אימהית לחינוכו ולעתידו של בנה, ודורשת את גירוש האמה ובנה המצחק.

אולם דבר זה לא קרה לשונמית ולאישה. הם לא הכירו בנסם ולא ידעו כיצד להגיב עליו. מי שאינו מצפה למתנת שמים אלא זוכה בה בהיסח הדעת, אפשר שלא ידע להכיר בגודל ערכה ולא יתעלה למדרגה הנדרשת ממנו מצד החסד האלוהי שהורק אליו. לפיכך, אין שמחה ואין הודיה כרוכים בלידת הבן, ולפיכך אין טיפוח ואין דאגה לחינוכו. כביכול, ילד ככל הילדים הוא, ולא נס הוא שהביאו לעולם.

9. התבוננות במשפחות שבהן נולד להורים מבוגרים בן יחיד לאחר מאמצים רבים, מלמדת על חרדה מתמדת לגידולו ולחינוכו של הילד. ילד כזה גדל כשהוא 'עטוף בצמר גפן', ובוודאי אינו יוצא אל הקוצרים ביום חמסין.

10. אף שמואל לא נבחר להיות מנהיג בישראל מכוח ייחוסו או מחמת בחירה אלוהית שקדמה ללידתו. נדרה של אמו וקיומו על ידיה הם שהפכוהו למנהיגם של ישראל.

6. אחריותו של אלישע לבן שנולד

אחריותו העקיפה של אלישע למצב זה כבר נידונה בסעיף 4 לעיל. אלישע גזר את גזרתו בלא לבחון את נכונותה של השונמית לקבל את הטובה הגדולה בלידת הבן. האם ניתן לראות בו אחראי במידת מה גם למצב שנתהווה לאחר לידת הבן? נראה שאלישע הסתפק בגזרה שגזר, ולאחר מכן לא גילה עניין בשונמית ובמשפחתה. מסתבר שנהג כך מחמת אותו מרחק שהקפיד שיהא בינו לבין השונמית. אולם באמת על אלישע מוטלת אחריות לא רק לכך שהילד יִנָּלַד "לְמוֹעֵד הַזֶּה כְּעַתְּ הַזֶּה", אלא גם לגידולו ולחינוכו לאחר מכן, שהרי ילד זה בא לעולם בגזרתו. אחריות זו כבדה במיוחד במקרה שלנו, שבו האישה לא הייתה מוכנה נפשית לגזרת הלידה. דווקא משום כך היה על אלישע להתעניין בגידולו ובחינוכו של הילד, ואם היה בכך צורך, אף להדריך את הוריו ולפקוח עין על התפתחותו של הילד. אולם אלישע לא חש בחובה זו המוטלת עליו, חובה של קשר מתמשך עם הילד, ואם כן אף הוא אחראי במידת מה לתוצאות החמורות שנגרמו מכך.¹¹

7. בעלי הנס אינם מכירים בנסם והתוצאה מכך

על התוצאות הבאות על האדם שאינו מכיר בחסדי ה' המוענקים לו, ביחוד כשאלו באו בדרך נס, אומר הרב סולובייצ'ק ז"ל במאמרו "קול דודי דופק":¹²

חסדי ה', אומרת היהדות, אינם ניתנים לאדם מתנת חינוך; הם מחייבים משהו: הם אוצרים בקרבם תביעה מוסרית-הלכתית לאדם המתענג עליהם. אמנם השפעת החסד באה מידו הפתוחה, הגדושה והרחבה של הקב"ה, אבל אין היא מתנה ללא שיור או ללא תנאי; אין היא דורון מוחלט. השפעת טובה היא תמיד בבחינת מתנה על תנאי - על מנת להחזיר - או לזמן. כשהקב"ה נותן לאדם עושר ונכסים השפעה וכבוד - על המקבל לדעת איך להשתמש בהם... איך לגמול חסד עם חסדי ה' הנובעים ובאים אליו ממקור אין סוף. אם אין רוב טובה מביא את האדם לידי השתעבדות מוחלטת לקב"ה, הוא חוטא חטא יסודי, ובעטיו באה המצוקה הקשה המזכירה לו לאדם את חובתו לבורא עולם בעד מתנת החסדים.

11. בניגוד לאלישע, עלי שבירך את חנה: "וַיֹּאֲלֶיהָ יְשׁוּעָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁלֹתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתְּ מֵעַמּוֹ", הוא גם זה שפרס את חסותו על הילד שמואל, ודאג לגידולו במשכן שילה. אמנם נכון הוא שחנה היא שעמדה מאחורי מעשה זה של עלי.

12. בתוך: איש האמונה, ירושלים תשל"ה, עמ' 70.

ובהמשך דבריו הוא מוסיף ואומר:¹³

אם חסדי ה' שהורקו ליחיד או לכלל, מחייבים את הנהנה מהם בפעולות מסוימות גם אם החסדים הוענקו לאדם בדרך הטבע, קל וחומר לחסדי אלוהים המתגלים למעלה מדרך זו, בצורת נס החורג ממסגרת החוקיות האלמנטרית של ההשתלשלות ההיסטורית, שמשעבדים את בעל הנס לאלוהים. החסד הנסי מטייל על האדם חובה מוחלטת לקיים את הציווי הגדול המשווע מתוך הפלא... אוי לו לבעל הנס אם אינו מכיר בנסו... חבל על הנהנה מנפלאותיו של הקב"ה שלא הוצת בו גץ האמונה, ושלא חרד מצפונו למראה ההתרחשות הנדירה. כשנס אינו מוצא את הִדו הרצוי במעשים ממשיים, חזון נעלה מתנוון ומתמזמז, ומידת הדין מתחילה לקטרג על בעל הנס כפוי התודה... אז באה המצוקה, שעת הייסורים.

מותו של הבן היא המצוקה הקשה לאם שלא הכירה בנסה ולא השכילה לתרגמו למעשים הנדרשים. יש קשר בין הסיבה הטבעית למותו לבין הסיבה הדתית-מוסרית למוות, כפי שהדבר מתבטא פעמים רבות במקרא: חוסר הטעם שהיה במותו (מחמת היציאה לשדה ביום חם ללא אמצעי זהירות) נובע מחוסר הייחוד שהיה בחייו ובאורחותיהם.

יותר מכך: ההזנחה שהוזנח הילד על ידי הוריו, שאפשרו לו לצאת אל הקוצרים ביום חם, ללא אמצעי הגנה, היא שגרמה את מותו במישור הריאלי, אולם היא גם מסמלת את הסיבה הדתית למותו של הילד. לא כך יש להתייחס לילד רך, ובוודאי לא לילד יחיד שנולד בנס בגזרת הנביא.

וכאשר אין בעלי הנס מכירים בנסם, לא הוריו של הילד ואף לא הנביא שגזר על בואו לעולם, "אז באה המצוקה, שעת הייסורים..."

8. מות בנה של השונמית מחולל שינוי באישיותה

ייסורים אלו - תפקיד להם. באותו מאמר שצוטט לעיל, אומר הרב סולובייצ'יק:¹⁴

לימדונו רבותינו הגדולים: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". כשם שהטובה מחייבת את האדם למעשים נעלים ותובעת מן היחיד או הכלל פעולת יצירה וחידוש - כך דורשים הייסורים תיקון הנפש וטיהור החיים - אם בשעת הארת פנים והשפעת החסד לא נתעורר האדם לפעולה. כי יש והאדם נתבע לתקן על ידי ייסוריו, מה שפגם ביצירה בשעה שהקב"ה נטה אליו כנהר שלום.

13. שם, עמ' 75.

14. עמ' 71 ועמ' 75.

... אז באה המצוקה, שעת הייסורים. הסבל הוא ההתראה האחרונה שההשגחה העליונה מתרה באדם, סרוס הרגשת הטובה. לכרוז האחרון, העולה מתוך הייסורים, מוכרחים להגיב בתכיפה ולהיענות לקולו של האלוהים הקורא לאדם "אֵיךָ!". היהדות הקפידה מאד על איסור חימוץ השעה. בת תודעת זמן רגישה היא. שהייה כלשהי נחשבת על ידה לפשע. האדם מפסיד לפעמים את עולמו בשל חטא אחד - "וַיִּתְמַקְּמָה".

מותו הפתאומי של הילד העיר באמו את תחושת החיסרון הגדול, ופקח את עיניה להכיר בנסה שלשעבר. בכך השיגו הייסורים את מטרותם, ושינו באחת את התנהגותה של השונמית ואת יחסה אל אימהותה, והשינוי - שינוי דרמטי הוא. אין היא משלימה עם גורלה ומברכת כאיוב: "ה' נתן נה' לקח..." לו הייתה עושה כן, הייתה תגובתה זו המשך לחיי ההשלמה עם חוסר האימהות שעברו עליה בטרם נולד הבן (בחלק הראשון של הסיפור). יש שהשלמה עם גזר דין שמים אינה ביטוי לאמונה גדולה כאמונתו של איוב, אלא לחולשת הדעת ולרפיון הרצון. יש שעל האדם להתאזר בגבורה עילאית כדי להיאבק לשינוי גזר הדין, ואז מהווה המאבק הזה עצמו זכות גדולה לנאבק, ובזכות זאת מתבטל גזר דינו, בחינת "ניצחוני בני".

בסיפורנו, נוכחותו של הנביא אלישע ברקע האירועים שאירעו בביתה של השונמית מהווה איתות מוקדם לאפשרות לשנות את גזר הדין, שכן הוא ידוע כבעל כוחות לחולל נסים מופלאים. על כן מוצדקת התביעה להתאזר בגבורה כדי לשנות גזר דין זה. אמנם לא בכל דור ולא בכל מצב ישנו נביא כאלישע, אולם בכל מקום ובכל זמן שומה על האדם לבחון אם גזר הדין שעמו הוא מתמודד הוא כזה הניתן לשינוי, ואם כך הדבר, עליו לבחון מה הם הגורמים העשויים לסייע בידו במאבק לשינוי גזר הדין.

עם מות הבן, חשה האם לפתע עד כמה חסר לה בנה זה; היא מרגישה עצמה כמי שנעשה לה עוול (פסוק כח), וכלה ונחרצה עמה להשיבו לחיים באמצעות נס חדש, גדול מן הראשון. מי שפקפקה באפשרות הנס שיהפוך אותה לאם מתוך שלא חשה בחיסרון זה מתחילה, יוצאת עתה להיאבק על נס החייאה ששייב לה את בנה ואת אימהותה. חוסר השלמתה עם מות בנה נובע מן ההנחה שאם ה' נתן לה בן זה, לא עשה נס זה לבטלה או חס וחלילה כדי לשחק בה, ולפיכך אין דינו של בן זה ככל ילד אחר. אמנם אין היא מבינה את סיבות מותו (פסוק כח), אולם עצם התמרמרותה על הדבר והחלטתה להתאמץ לשנות את הגזרה - הם-הם תחילת התיקון שיצדיק את שינוי הגזרה. נוכחותו הסמלית של הנביא אלישע בעליית הקיר שבביתה, ונוכחותו הממשית בהר הכרמל, היא הערובה להצלחת מאבקה.

9. פעולותיה של השונמית מבטאות את השינוי שחל בה

מעתה פועלת השונמית, אף ש"נִפְשָׁה מְרָה לָהּ" (פסוק כז), בקור-רוח, בנחרצות ובמהירות רבה, תוך כיוון כל מרצה ופעילותה להשגת נס החייאה. כל תיאור פעולותיה מכאן ואילך מעיד על השינוי הגדול שחל בה ביחס לאימהותה. ואלו הן פעולותיה:

א. היא משכיבה את הילד המת על מיטת איש האלוהים, בלא לשתף איש בידיעה הנוראה. בעשותה כן היא מביעה במעשה סמלי הן את התקווה להחיותו הן את הדרך לכך.

ב. היא מבקשת מאישה שישלח לה נער-משרת ואתון כדי שתרוץ אל איש האלוהים ותשוב. אפילו מבעלה היא מסתירה את הידיעה על מות הבן ואת תכלית הליכתה אל הנביא, ועל שאלתו אינה עונה אלא: "שְׁלוֹם", תשובה שיש בה אירוניה מרה.¹⁵

ג. היא עצמה חובשת את האתון (הזריזות והדחיפות 'מקלקלות את השורה'), והיא מורה לנער לנהוג ללא הפסקה.

ד. אף לגיחזי היא עונה: "שְׁלוֹם", תשובה שאינה אמיתית לשאלותיו. היא מסרבת לפתח שיחה עמו עד הגיעה אל הנביא עצמו.¹⁶

ה. בבואה אל איש האלוהים, היא מחזיקה ברגליו - מעשה בלתי מקובל שגיחזי מתכוון להפסיקו.

ו. היא מדברת קשות אל הנביא בתלונתה המרה.

ז. היא נשבעת שלא תעזוב את הנביא עד שיבוא הוא עצמו להחיות את בנה, ולא יסתפק בשליחת גיחזי.

הצד השווה ברוב המעשים הוא הבהילות והרגשת הדחיפות לצד ההחלטיות ועצמת הרצון. אכן, לא התמהמהה האישה להענות לצו האלוהי הבוקע מן הייסורים.

מה רב המרחק שעברה האישה בעשותה את כל הפעולות הללו, ובמיוחד בתביעתה הנחרצת מן הנביא לבוא עמה ולפעול להחייאת הבן, מן המצב של שביעות הרצון שבו הייתה שרויה בתחילת הסיפור באומרה לנביא: "בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִי יֹשֶׁבֶת".

הייסורים, שהביאו עמם את תחושת החיסרון הנורא, הם שתיקנו פגם זה באישיותה. עתה, כשהיא חשה את הכאב והעלבון על מות בנה, וכשהיא תובעת את החזרתו אליה ופועלת לשם כך בעצמה רבה ובאמונה שאכן ישוב אליה - היא זכאית לנס חדש, גדול מקודמו, שישב אליה את בנה חי. שיבתו לחיים תהא בעבורה מעין לידתו מחדש. ואז, ודאי שישתנה יחסה אל הבן הזה שהוא מתנת שמים כפולה. אז, תהא מכירה בנסה ומודה עליו. אז תדע גם לרומם בן זה למה שצריך הוא להיות, באשר נולד בנס כפול.¹⁷ ואכן, אף שתמונת הסיום של הסיפור מתרחשת ללא אומר ודברים מצד האם (שכן מרוממת היא השעה בעבורה מכדי שתוכל לתת לה מבע מילולי¹⁸), השינוי בין לידתו הראשונה לבין 'לידתו' השנייה עתה, מסומל במעשים.

15. על הסיבות להסתרת הדבר מבעלה, ראה עיון ד2 ובהערה 5 שם.

16. דיון רחב יותר בשאלה מדוע הסתירה את האמת מגיחזי, ראה בעיון ד2.

17. על "הנולדים מחדש" במקרא, ובהם אף בן השונמית, ראה בעיונו לפרשת שמות בסדרה השנייה: "לידתו הכפולה של משה", סעיף ד (עמ' 240-242).

18. והשווה לתמונת הסיום במגילת רות, עם לידת בנה של רות. בתמונה זו אין הגה בפי רות ולא בפי נעמי מטעם זה עצמו, ורק מעשיה של נעמי מדברים בעד עצמם יותר מכל ניב.

ראשית, ההודיה שלא מצאנוה כלל בלידה הטבעית, לא לה' ולא לנביא, נמצאת כאן: "וַתִּפֹּל עַל רִגְלָיו וַתִּשְׁתַּחֲוֶה אֶרְצָה" (פסוק לז), וברור שהודיה דמומה זו לאיש האלוהים היא הודיה למי שבשמו הוא פועל.

שנית, המילים האחרונות של הסיפור הן הגשמת ציווי הנביא "שְׂאֵי בְנֶךָ" (לו): "וַתִּשָּׂא אֶת בְּנָהּ וַתִּצְאָה" (פסוק לז). פעולה זו של 'נשיאה' מסמלת את יחסה לבנה, יחס שיש בו הרמה-הגבהה, ודאי לא רק במובן הפיזי.¹⁹ רק עתה נתקיים במלואו דבר הנביא: "אֶת חֲבֵקֶת בְּנִי".

ועולה על הדעת פסוק דומה בסיטואציה דומה. המלאך מצוה על הגר אודות בנה שעמד למות (בראשית כ"א, יח): "קוּמִי שְׂאֵי אֶת הַנְּעָר וְהַחֲזִיקִי אֹתָּהּ בְּרֶגְלֶיךָ, כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְנֶנָּה".²⁰

10. סיבת העלמת דבר מותו של הילד מאלישע

מותו של הילד, המתואר בסיום המחצית הראשונה של הסיפור, שינה באחת את אישיותה של אמו, ומעשיה המתוארים בהמשך הסיפור (בציר המרכזי שלו, בפסוקים כב-כד, ובמהלך המחצית השנייה עד לסיומה) מהווים תיקון למחדליה הקודמים, כמו שראינו בסעיפים הקודמים של עיון זה (8-9).

האם מותו של הילד הביא לשינוי מקביל גם בהתייחסותו של אלישע אל הילד הזה ואל אמו? דבר זה לא אירע, שהרי אלישע לא ידע כלל על מות בנה של השונמית! ובכן, מדוע 'העלים' ממנו ה' דבר זה 'ולא הודיעו'?

לאור הדברים שכתבנו (בסעיף 6) על אחריותו של אלישע לבן שנולד בגזרתו ועל התנתקותו מגורל ילד זה וממשפחתו, מובנת ההעלמה שהעלים ה' מאלישע, מידה כנגד מידה: נביא שניתק קשר מאדם שהיה בתחום אחריותו, אֵל לוֹ לצפות לידיעה נבואית שתקשרו לגורלו של אותו אדם. הנבואה היא תוצאת הידבקות הנביא בה', אך גם במי

19. הפועל "נשא" ביחס לילד נמצא במקום נוסף, בפסוקים יט-כ, ושוב בשימוש כפול: "... וַיֹּאמֶר אֶל הַנְּעָר שְׂאֵהוּ אֵל אִמּוֹ. וַיִּשְׂאֵהוּ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֵל אִמּוֹ". בין שני המקומות הללו קיימת הקבלה ברורה:

	סיום המחצית הראשונה (יט-כ)	סיום המחצית השניה (לו-לז)
ציווי:	שְׂאֵהוּ אֵל אִמּוֹ	שְׂאֵי בְנֶךָ
קיום:	וַיִּשְׂאֵהוּ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֵל אִמּוֹ.	וַתִּשָּׂא אֶת בְּנָהּ וַתִּצְאָה.

השימוש הכפול בפועל "נשא" ביחס לילד העומד למות הוא הד מוקדם למה שעתיד להתרחש בסוף הסיפור, כלומר לנשיאת הילד החי על ידי אמו המאושרת. בכך נרמז כבר בשלב זה של הסיפור כי יש תקווה לאחריתו של הבן, ואף דרך התיקון נרמזת כבר שם.

20. על "לידתו מחדש" של ישמעאל ראה בעיוננו לפרשת וירא, סדרה ראשונה, סעיף ז.

שהנבואה מיועדת לו.²¹ כיוון שאלישע ניתק עצמו מגורל המשפחה, נעלם ממנו דבר אסונה.

אלישע מנסה להתוודע למצוקתה של השונמית באמצעות גיחזי שלוחו, אך לשווא. ניסיונו לעמוד על קיומן של בעיות אנושיות, וכל שכן לפתור אותן, ללא מגע ישיר עם האנשים שאת טובתם הוא דורש - נידון לכישלון. רק מגע אנושי בלתי אמצעי עם הזקוקים לסיועו של הנביא יניב פירות.

11. סיבת כישלון ניסיון ההחייאה הראשון

אף כשדבר מותו של הילד נודע לו מפי האם (בצורה עקיפה), אין אלישע מסיק את המסקנה הנכונה, לא מעצם מות הילד ולא מהעלמת ידיעה זו ממנו. מתוך חוסר הבנת הסיבה למות הילד, הקשורה לאחריותו של הנביא כלפיו, הוא מנסה להחיותו בנס 'טכני', שאין בו תיקון של אותה נקודה שבה חל הקלקול. לפיכך נכשל ניסיון זה. אין בניסיון זה יצירת קשר אישי בין הנביא לילד או ביטוי לנטילת אחריות עליו. אלישע מנסה להחיותו ללא כל קשר אליו, ואף ללא נוכחותו, אלא באמצעות גיחזי שלוחו ובאמצעות משענתו, אך לשווא. רק מאמץ מצד הנביא שיש בו תיקון התעלמותו מן הילד עד עתה, יצליח בהחייאתו.

נמצא אפוא, כי שלושת כישלונותיו של אלישע בסיפורנו - מות הילד שנולד בגזרתו, העלמת הדבר מידיעתו, וחוסר ההצלחה במעשה ההחייאה שנעשה באמצעות גיחזי ומשענת הנביא - קשורים בטעם אחד: התנתקותו של אלישע מגורל הילד ואי-קבלת אחריות על מי שנולד בגזרתו הנבואית.

אלא שיש הבדל בין שני הכישלונות הראשונים לבין הכישלון השלישי: שני הראשונים אירעו שלא בידיעתו של אלישע; לעומת זאת, הכישלון השלישי התרחש לאחר שנודע לאלישע דבר מותו של בן השונמית, ואף על פי כן לא הסיק אלישע את המסקנה הראויה, והמשיך לנהוג כפי שנהג עד עתה ביחס לילד זה ולאמו - בריחוק נפשי ומעשי מהם.²²

מהו ההסבר להתנהגותו זאת של אלישע? מהו השורש הנפשי להסתייגות זו של אלישע ממילוי חובתו בנוגע למשפחה זו, הסתייגות שהביאה עליו שרשרת של

21. רלב"ג בפירושו לשמ"א ט', ח מסביר את המתן שהתכוונו שאול ונערו לתת לשמואל כדי שיגיד להם את דרכם, שהיה כדי "להעיר הנביא שיתבודד בענייני בעל זה המתן. ובזה האופן הייתה מחשבתו מתבודדת בענייניו והייתה מגעת לו הנבואה בהם... וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בענייניו זמן רחב ויגיע לו בדרך הנבואה מה שעתיד לבוא עליו".

22. אמנם בעין הזעירה לעיל לימדנו סנגוריה על אלישע שהטיל את השליחות על גיחזי, ואמרנו שעשה כן מחמת הרגשת הדחיפות בפעולת ההחייאה: גיחזי יוכל להגיע במהירות גדולה יותר לבית השונמית. אולם בסעיף 3 באותו עיון שיערנו שאלישע התכוון להישאר בהר הכרמל ולהסתפק בשליחת גיחזי.

כישלונות במסגרת תפקידו הנבואי?²³ בסיפורים אחרים על אלישע שבהם מתואר הנביא כפועל בזיקה לנצרכים לנסיו, אין אנו מוצאים דבר דומה, אלא אדרבה: אלישע נענה לאלו במאור פנים ומתוך קרבה אנושית.²⁴ מדוע אפוא נבדל סיפורנו מן הסיפורים האחרים?

12. יחסו המסתייג של אלישע לשונמית - דברי ר"מ אלשיך והביקורת עליהם

בסיום פירושו לסיפורנו כתב ר' משה אלשיך בפירושו 'מראות הצובאות':

הנה השם לבו אל עניין הנביא הלזה, הלא יסכים ויאמר: אוי לנו מיום הדין!²⁵ אם "אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ" כזה נשמר מלדבר אל אישה גדולה בחסידות כזו לנוכח 'את', כי אם על ידי שליח, עם היותה אכסניה שלו כמה שנים.

1. כי הנה כאשר באה לפניו תחילה, לא דיבר לה מאומה, כי אם אל גיחזי אמר: "אֶמְרָ נָא אֵלֶיךָ הַנְּהַרְדֵּת אֶלֵינוּ" וכו' (יב-ג).
2. כי אם (- דיבר אליה באופן ישיר) בפעם השנית, בעמדה בפתח רחוקה ממנו, אמר לה: "כָּעֵת חָיָה אֶת חֶבְקֵת בֵּן" וכו' (טו-טז).
3. וכאשר השיבה ותאמר: "אֵל אֲדֹנָי אִישׁ אֱלֹהִים" וכו' שתק ולא השיב לה מאומה (טז).
4. וגם עתה, בבואה מרת נפש לפניו, מרחוק שלח לה את גיחזי לאמר לה: "הַשְּׁלוֹם לְךָ" וכו' (כה-כו).

23. על השורש הנפשי לכישלונה של השונמית בגידול בנה ובדאגה לו עמדנו בסעיפים 3-2 ו-1 לעיל. כישלונה של השונמית היה בתחום האימהות - שהוא תפקידה הראשוני של כל אישה; כישלונה של אלישע הוא בתחום מילוי תפקידו כנביא.

24. דוגמה ניגודית לזו שלנו מצויה בסיפור הסמוך לו מלפניו - בתיאור דאגתו של אלישע לאלמנת בן הנביאים והזהרותו עם מצוקתה. דוגמה נוספת היא דאגתו של אלישע לתלמידיו בני הנביאים ולכל צורכיהם (ד', לח-מד; ו', א-ז), ודוגמה נוספת היא דאגתו של אלישע לשונמית עצמה ולבנה בבוא הרעב על הארץ (ח', א-ב). מסתבר שבדוגמה אחרונה זו הפיק אלישע את הלקח מסיפורנו ושינה את יחסו לשונמית ולבנה, וראה על כך בסוף סעיף 13 להלן.

25. על הפסוק הנאמר על אחי יוסף (בראשית מ"ה, ג): "וְלֹא יָכְלוּ אָחָיו לְעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפָּנָיו", אומר אבא הכהן ברדלא (בראשית רבה צג, יא): "אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום תוכחה... יוסף קטנן של שבטים היה, ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו... לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא... על אחת כמה וכמה". על משקל זה אומר ר' משה אלשיך: אם אלישע, שהיה "אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ", נשמר מלדבר אל אישה גדולה בחסידות כשונמית, מה יענו ביום הדין אנשים פחותים ממנו, על כך שלא נזהרו בדיבורם עם נשים?

5. ובהגישה אליו ותאמר: "הַשְּׂאֵלְתִי בֶן מֵאֵת אֲדֹנָי", לא אמר לה: 'מה לך', ולא דיבר לה מאומה, כי אם מייד: "וַיֹּאמֶר לְגִיחְזִי" וכו' (כח-כט).
6. וכן באמרה אליו: "חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֱזָבְךָ" - "וַיִּקֶם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ" עד ביתה - ואין דובר לה דבר (ל).
7. עד שהחיה את בנה 'ויאמר לה' שתי תיבות בלבד, שהן "שְׂאֵי בְנֶיךָ" בלבד (לו).

וכל זה ללמדנו דעת לבלתי הרבות שיחה עם האישה.²⁶

אכן, לא ניתן שלא לשים לב לתופעה חוזרת זו: אלישע שומר לכל אורך הסיפור עד לסופו, על ריחוק מודגש בינו לבין השונמית, ובדרך כלל הוא יוצר אתה קשר רק באמצעות גיחזי. אין הוא נכנס עמה לשיחה כלל לכל אורך הסיפור,²⁷ ואין הוא מגיב על דבריה, גם כאשר מתבקש שיעשה כן (כגון על דבריה: "אַל תִּכְזָב בְּשִׁפְחַתְךָ"²⁸ על הסיבה לכך כבר עמדנו בעיון ג' ובהערות 2-3 שם. ואולם, נראה כי אין להסתפק בדברי ר"מ אלשיך, שאלישע נהג כן מן הטעם הכללי "לבלתי הרבות שיחה עם האשה", שהרי לא כך נהג אלישע באלמנת בן הנביאים בסיפור הקודם. טעם מיוחד יש להתנהגותו של אלישע בסיפורנו, ועמדנו עליו במקום הנזכר: דווקא מפני הערכתה הגדולה של השונמית כלפי אלישע, ומפני הפצה שיהיה אורח בביתה בכל עת שיעבור בשונם, עד כדי כך שיזמה את בניית עליית הקיר למענו, נזהר אלישע שלא לשבור את המחיצות בינו לבניה. אדרבה, הוא בונה מחיצות מיוחדות לשם שמירת המרחק ביניהם, לבל תהפוך הכנסת האורחים הנדיבה לבסיס לקשר חברתי או נפשי כלשהו.²⁹

מצבה המשפחתי של השונמית - אישה חשוכת פרי בטן ואישה זקן - המתגלה לאלישע במחצית הראשונה של סיפורנו, ומביאו לגזור את גזרת "לְמוֹעֵד הַזֶּה... אֶתְּ חִבְּקֵת בֶּן", יש בו גם כדי לחזק עוד יותר את מדיניותו של אלישע להקפיד על שמירת מרחק רשמי וברור בינו לבין השונמית. אלישע אינו חפץ בכל קשר שיש בו חדירה

26. כהוראת יוסי בן יוחנן איש ירושלים (אבות פ"א מ"ה): "ואל תרבה שיחה עם האישה, באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברי".
27. בפעם היחידה שהוא שואל אותה שאלה ומצפה לתשובתה, הוא עושה זאת שלא בפנייה ישירה אליה, אלא בהוראה לגיחזי שישאל אותה (פסוק יג).
28. יוצא הדופן היחיד בסיפורנו הוא כשהשונמית הנסערת מחזיקה ברגליו של הנביא, ואלישע מונע את גיחזי מלהדפה, באמרו לו: "הֲרַפָּה לָהּ כִּי נַפְשָׁה מְרָה לָהּ" (פסוק כז). אולם אף אז לא דיבר אלישע אליה דבר, ולא שאל: 'מה לך?'
29. ואם כך הדבר, מאבדים את עוקצם דבריו של ר"מ אלשיך כי "השם לבו אל עניין הנביא הלזה... יאמר: אוי לנו מיום הדין", שכן אפשר שבנסיבות שאינן דומות לאלו שבסיפורנו אין צורך להפליג בהרחקות מן האישה כמו שעשה כאן אלישע.

לפרטיותה של המשפחה הזאת.³⁰ זאת הסיבה שאינו מתעניין בילד שנולד לשונמית ואינו מתערב בדרכי חינוכו וטיפוחו. זאת גם הסיבה לכך שאף לאחר בוא השונמית אליו להר הכרמל ליידעו על מות בנה, אין הוא מתכוון לשוב עמה לביתה, אלא שולח לשם את גיחזי, ורק עקב שבועתה אותו הוא הולך אחריה.

נמצא ש'כישלוננו' של אלישע בסיפורנו, בכך שהתנתק מן השונמית ומבנה לאחר שזה נולד, מעוגן בכוונה מיוחדת של הנביא. אין הדבר נעשה מבלי משים או מתוך הזנחה סתם, אלא מתוך הקפדתו של הנביא על דרכי הצניעות ומתוך הבנתו הפסיכולוגית שכך עליו לנהוג במקרה מסובך זה. בתודעה מלאה ובכוונה תחילה נהג אלישע בסיפורנו כפי שנהג,³¹ ועל כך שיבחו ר"מ אלשיך ואף למד מהתנהגותו לקח לכל איש "לבלתי הרבות שיחה עם האישה".

אולם, אם כך הדבר, מדוע נכשל הנביא פעם אחר פעם בסיפורנו במסגרת מילוי תפקידו הנבואי?

על אף האמור בדברי ר"מ אלשיך, הביקורת על אלישע הנרמזת בסיפורנו³² במקומה עומדת, ומחמתה זומנה לאלישע שרשרת של כישלונות.

הדברים שנאמרו על ידי ר"מ אלשיך הם אמנם בבחינת סגוריה על אלישע: התנהגותו כלפי השונמית ובנה לא נבעה חס ושלום מחמת אטימות אנושית או מחמת אי-רגישות לסבל הזולת, אלא מחמת זהירות מופלגת של הנביא במקום שזהירות זו מתבקשת. ואף על פי כן, נדרשת מאת הנביא היכולת לשמור על חיץ מסוים בינו לבין השונמית בלא לאבד את יכולתו להבין ללבה ולסייע לה במצוקתה (בין שהיא מודעת למצוקה זו ובין שאינה מודעת לה) בשלבים השונים של חייה המתוארים בסיפורנו; נדרשת מן הנביא היכולת ליצור דו-שיח ישיר עם אישה זו, בלא שדו-שיח זה ישמש בסיס לקשר שאינו רצוי.

מבחן קשה זומן לאלישע בסיפורנו: כל הכרעה בין שתי ההתנהגויות הסותרות ביחס לשונמית ולבנה צופנת בחובה סכנה מסוג שונה. אלישע בחר במודע בהתנהגות שיש בה חסידות יתרה וזהירות מופלגת, אולם אלו גרמו שלא בידיעתו לפגיעה קשה

30. באמת, חובה לומר, כי אלישע הכניס עצמו לסתירה פנימית: אין לך חדירה גדולה יותר לפרטיותה של המשפחה ממה שגזר הנביא: "למועד הזה כעת חיה את חבכת בן". מרגע שגזר הנביא גזרה זו, אין הוא יכול לומר עוד שמידת נכונותה של השונמית לקבל דבר זה וטיפולה בן שנולד לאחר מכן הם מחוץ לתחום עניינו ואחריותו.

31. ראה לדבר זה ניתן להביא מן העובדה שאף לאחר שנודע לאלישע מדברי השונמית כי מת הילד, והוא ביטא את צעריו על כך שה' העלים ממנו דבר זה, עדיין הוא מנסה לפתור את הבעיה באמצעות גיחזי וללא נוכחותו שלו בבית השונמית. נראה שאלישע ראה בהתנהגותו זו הכרח אובייקטיבי שאין לבטלו אף בנסיבות קשות אלו. למעשה, הוא ממשיך בכך אף בסיומו של הסיפור, לאחר שהחיה את הילד.

32. זו שעמדנו עליה בסעיפים 4, 6, 10 ו-11.

במשפחה שבטובתה רצה. נראה שהיה עליו למצוא את שביל הזהב בין שתי ההתנהגויות הסותרות הללו, בדרך ששום סכנה לא תתממש. על כל פנים, חסידות וחומרה יתרה אל מול נפש נבוכה שאינה מוצאת דרכה אל חוף מבטחים - כפי שהייתה השונמית לאורך רובו של סיפורנו - אינן במקומן. והרי אף אלישע סבר כך במקום אחד בסיפור, במקום שבו הסתירה בין שתי ההתנהגויות הייתה קיצונית, ועל כן אמר לגיחזי בשעה שהשונמית החזיקה ברגליו: "הֲרַפָּה לָהּ, כִּי נִפְשָׁה מְרָה לָהּ". כדרך התנהגותו של אלישע במקום זה היה עליו לנהוג גם במקומות שבהם נפש השונמית לא הייתה מרה, אך הייתה מבולבלת ונסערת (כגון באמרה לנביא: "אַל תִּכְזָב בְּשִׁפְחָתְךָ"). מחמת האמור בסעיף זה, קשה לנו להצטרף לשבחיו של ר' משה אלישיך לאלישע על התנהגותו ביחס לשונמית. אדרבה: דבריו מגלים לנו את השורש הנפשי לטעותו של אלישע בהתייחסותו לשונמית ולבנה, טעות שהביקורת עליה נרמזת בסדרת כישלונותיו של אלישע המתוארים במהלך הסיפור.³³

13. הפסקה האחרונה בסיפור (לב-לז) - תיקון דרכו של אלישע

לג וַיָּבֵא וַיְסַגֵּר הַדָּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם
וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'.
לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל הַיָּלֶד
וַיִּשָּׂם פְּיוֹ עַל פִּי וְעֵינָיו עַל עֵינָיו וְכַפְּיוֹ עַל כַּפוֹ
וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּחַם בְּשֵׁר הַיָּלֶד.

מה טעמים של מעשים אלו של הנביא? האם מדובר בפעולת הנשמה, כפי שמקובל היום לעשות לאדם שאיננו נושם?³⁴

33. מחנכים מצויים לעתים במצב דומה לזה שנמצא בו אלישע בסיפורנו. מובן שאין שני מקרים דומים, ובכל סיטואציה יש לדון לגופה. ואף על פי כן, סיפורנו מהווה מורה דרך לאותם מחנכים. ראוי להם ללמוד סיפור זה ולהתעמק בו, ולהפנים בקרבם הן את חסידותו וזהירותו של אלישע, והן את הביקורת הנרמזת בסיפורנו על אלו כאשר אינן במקומן.

34. רד"ק (בפסוק לא) העלה את האפשרות לפרש שבן השונמית לא מת ממש, אלא רק חלה מאוד, איבד את הכרתו והיה קרוב למיתה. ובאמת, לפי פירוש זה ייתכן שמעשהו של אלישע היה בגדר פעולה רפואית. דרך פירוש זו למה שאירע לבן הובאה על ידי רד"ק גם במל"א י"ז, יז בסיפור על מה שאירע לבנה של האלמנה הצרפית שאירחה את אליהו בביתה: "עד אשר לא נותרה בו נשמה" - יש מי שאומר שלא מת מכל וכל אלא היה 'חָלְיוֹ חֶזֶק מְאֹד' עד שנעצרה נשימתו (- 'לא נותרה בו נְשָׁמָה' = נשימה), ולא היו מכירין ממנו שום סימן חיות לא בנשימה ולא בדופק הגידים עד שחשבה אמו כי מת הוא" (- "בְּאֵת אֱלִי... וְלָהּ מִית אֶת בְּנִי", ויש להעיר שאף אליהו משתמש בלשון זו שם בפסוק כ).

הדעה שלפיה בנה של הצרפית לא מת ממש, מופיעה כבר במורה נבוכים לרמב"ם (אף שאין זו דעת הרמב"ם עצמו) בח"א פרק מב (תרגום מיכאל שוורץ): "אחד האנדלוסיים אמר, כי

נראה כי במעשיו של אלישע יש הרבה מעבר לכך. מעשי אלישע הבאים בעקבות תפילה אל ה', אולי תפילה שיוורו ה' את דרך התיקון³⁵ - הם בעלי משמעות סמלית.

נשימתו פסקה עד אשר לא נשארה לו נשימה כלל, כפי שקורה לחלק מן החולים במחלת הרדמת... עד שאין יודעים אם הוא מת או חי וספק זה נמשך יום או יומיים". רד"ק לא התעלם מהפירוש הרגיל שלפיו שני הבנים הללו מתו ממש, אלא הביא את שני הפירושים בשני הסיפורים. והנה בסיפור על אליהו הוא מסיים: "והנכון כי מת מיתה גמורה, כמו שסוברין בני העולם", ולעומת זאת, בפירושו לסיפורנו נראה שרד"ק מעדיף דווקא את הדעה שלפיה בן השונמית (וכמותו בן הצרפית) לא מת ממש. הוא מביא לכך ראיה מדברי רבותינו במסכת נדה (ע"ב), שם נאמר שאנשי אלכסנדריה שאלו את רבי יהושע שלושה דברי בורות (רש"י: טעות). השאלה השנייה ששאלו היא: "בן השונמית - מהו שיטמא (רש"י: בן השונמית שהחיה אלישע, מהו שיטמא לאחר שהחיה, האם חשוב כמת?). תשובת רבי יהושע הייתה: "אמר להן: מת מטמא ואין חי מטמא". רד"ק מבין מכאן, שלדעת ר' יהושע, לא מת בן השונמית כלל. אמנם ניתן לדון על הבנה זו של רד"ק את דברי ר' יהושע, אולם בכל זאת ניתן לדייק כדברי רד"ק מן השאלה והתשובה הבאות שם בהמשך.

השאלה הנידונה כאן, אם בן השונמית מת ממש, אינה שאלה פרשנית "רגילה", אלא היא נוגעת בשאלה יסודית בדבר תפיסת החיים והמוות במקרא. אנו נעיר כאן שתי הערות לדיון: א. המעבר בין חיים למוות, כמו כל תהליך בטבע, הוא הדרגתי, וקשה לקבוע את הנקודה המדויקת שבה ניתן לקבוע שיצור חי הפסיק לחיות וראוי להגדירו מכאן ואילך כמת. לספק זה ישנן השלכות רבות, כידוע.

ב. במקרא ישנם שלושה סיפורים על נביאים שהחיו מתים: אליהו - את בנה של הצרפית; אלישע - את בן השונמית; ואלישע לאחר מותו - את המת שהובא לקבורה והושלך אל קברו (מל"ב י"ג, כא). המכנה המשותף של שלושת הסיפורים הללו הוא שמדובר בבני אדם שמתו זה עתה, ואפשר אפוא שהם מצויים עדיין באותו תחום מעבר שבין חיים למוות. לא מצאנו במקרא שנביא מחיה מת הטמון זה מכבר בקברו (וחזון העצמות היבשות ביחזקאל אינו עניין לכך), וספק אם מפתח כזה של תחיית המתים ניתן לשליח אפילו לפי שעה.

35. תפילה זו אינה תופסת מקום מרכזי בסיפור, והקורא שאינו מעיין בפרטי הסיפור עלול שלא לשים לב אליה כלל. הסיבות לכך הן, שאין כאן ציטוט דברי אלישע בתפילתו (כשם שהדבר קיים בתפילתו של אליהו לפני שהחיה את בן הצרפית - י"ז, כ-כא), ואף לא קביעת הכתוב שה' שמע לתפילת הנביא (כפי שנאמר ביחס לתפילת אליהו - שם פסוק כב - וַיִּשְׁמַע ה' קוֹל אֱלֹהֵי). הצנעתה של התפילה בסיפורנו מלמדת אותנו כי אין היא גורם מרכזי בסיפור, ולכן אין לראות בחסרונה של התפילה עד עתה את המפתח לכישלון אלישע בניסיון ההחייאה הראשון, ובקיומה עתה את ההסבר להצלחתו בניסיון השני. את ההסבר לכישלון ולהצלחה יש לראות במה שנאמר למעלה, בגוף העיון. דברים אלו נאמרים כנגד ניסיונו של מ' סבתו (מגדים טו, עמ' 47 ובעוד מקומות במאמרו "סיפור השונמית") לטעון, כי תפילתו של אלישע היא נקודת המפנה בפרק, זאת במסגרת תפיסתו הכללית כי הנושא הנידון בסיפורנו הוא מעמדו של הנביא לפני ה' ומגבלות כוחו לחולל נסים. אנו, כאמור בעיון ג (הערה 10), איננו שותפים כלל לתפיסתו. לדעתנו, הביקורת על אלישע בסיפורנו אינה בתחום התיאולוגי אלא בתחום היחסים הבין-אישיים: לא בחריגה מגבולו האנושי של הנביא אל התחום האלוהי דן סיפורנו, אלא ביחס מרוחק של הנביא מנפש אומללה הזקוקה להדרכתו. לפיכך שיערנו למעלה, כי תפילתו של אלישע היא תולדת כישלוננו הקודם להחיות את הילד, ובה הוא ביקש הנחיה לעשיית המעשים הנכונים כדי שיפקח הנער את עיניו.

אלישע, השם את "פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו", מסמל בשפת המעשים התקשרות אמיצה בינו לבין ילד זה, קבלת אחריות עליו והעברת כוח חיים ממנו - "איש אֱלֹהִים קְדוֹשׁ" - אל הילד שנולד בגזרתו. לידתו הראשונה של הילד הייתה נס מתחומה של הביולוגיה, והיא באה בעקבות גזרת נביא 'רגילה'. אך כיוון שגם הורי הילד וגם הנביא שגזר על בואו לעולם לא יצקו תוכן רוחני מתאים לנס זה, הוצרך הילד להיוולד פעם שנייה לידה 'רוחנית' באמצעות נס שני, שכל-כולו אינו אלא הכנסת נשמת חיים בגוף המת. נשמת חיים זו באה הפעם מנשמת אפו של הנביא, ו"מאן דנפח, מדיליה נפח"³⁶.

ואכן, אחריות זו אינה מסתיימת בסיומו של סיפורנו. בסיפור הממשיך את סיפורנו (ח', א) מסופר כיצד דואג אלישע לאחר זמן לקיומם הפיזי של השונמית (שכנראה נתאלמנה בינתיים) ושל בנה: "וְאֵלֶּיֶשֶׁעַ דָּבַר אֶל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִחְיָה אֶת בְּנָהּ לֵאמֹר, קוּמִי וּלְכִי אֵת וּבֵיתְךָ וְגוּרֵי בְּאֶשֶׁר תְּגוּרִי, כִּי קָרָא ה' לְרַעְבָּ..."³⁷.

* * *

סיפור מופלא זה שלפנינו הוא סיפור על כישלונם של שני אישים גדולים, כל אחד בתחומו: האישה הגדולה משונם בתחום המשפחתי - במימוש אימהותה, והנביא אלישע בתחום פעילותו - עשיית מופתים למען אלה הנזקקים להם. בעקבות הכישלון באו הייסורים, ובעקבות הייסורים בא התיקון הממתק את הייסורים. תחילת התיקון היא באישיותה ובמעשיה של השונמית, והמשכו בדרכי פעילותו של אלישע, כנביא המתקשר אל בני חסותו בקשר אנושי בלתי-אמצעי. או-אז שבים החיים והשמחה לסיפור, ותיקונה של האם, שהיה עד עתה תיקון שבכוח, הופך עתה להיות תיקון בפועל, ביחסה החדש אל בנה ואל תפקידה האימהי. נמצא, שלפנינו וריאציה נוספת, מיוחדת במינה בעדינותה האנושית וברמיזותיה, לנושא שהוא מן המרכזיים במקרא כולו: חטא-עונש-תשובה-גאולה.

36. מקור המאמר בספר הקנה, ביחס לנאמר בבריאת האדם (בראשית ב', ז): "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשָׁמַת חַיִּים". מעין זה ברמב"ן על פסוק זה: "ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש... כי הנופח באפי אחר, מנשמתו יתן בו" (ההפניה לספר הקנה נמצאת בהערת הרב שעוועל במהדורתו לפירוש רמב"ן לתורה).

37. בהמשך הסיפור הוא (פסוק ה) אומר גיחזי למלך: "זאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ", ומסתבר אפוא שבמילים של אלישע: "אֵת וּבֵיתְךָ" הוא מתכוון לאישה ולבנה. והשווה למל"א י"ז, טו: "וַתֹּאכַל הָיָה וְהוּא וּבֵיתָהּ", שאף שם הכוונה לבנה היחיד של האלמנה הצרפית.